

הרב דוד תורג'מן

נאמנות אינו שומר תו"מ בכשרות

א. תאור הבעיה

במציאות המתחדשת בארץ ישראל מתחדשות הבעיות הנובעות מהשתתפות אנשים יראים עם כאלה שאינם שומרי תו"מ; ואלה האחרונים באים לבקש תעודת הכשר למוצרים שהם מוכרים ולבית הבישול שלהם (מסעדה, בית מלון וכו').

אלא שהם עצמם מחללי שבת האם עלינו לדחותם בשתי ידיים או שמא לקרבים וליתן להם הכשר לאוכל בסומכנו על ישרותם שאינם מבשלים בשבת או נוהגים שלא כשורה עפ"י הנחיות המשגיח, אבל הם גובים תשלום עבור האוכל בשבת. יש להניח שאינם מחללים את השבת במה שנוגע לאוכל עצמו וקיים יסוד סביר לסמוך עליהם – לאחר בדיקה בימות החול – על ישרותם וכנותם.

בכל ימות השבוע ישנו משגיח מטעם הרבנות המקומית וביום שישי בצהריים מכין האש לשבת ומעמיד עליה התבשילים (בד"כ יבשים ללא רוטב וסיר של מים רותחים).

האם ניתן לומר על אותם מחללי שבת בפרהסיא שאינם נאמנים או דילמא ניתן לסמוך עליהם מצד ישרותם וכנותם שאינם מגישים אוכל שאינו כשר.

ב. דעת הפוסקים בעצם ההתייחסות ושיתוף הפעולה

ראשית כל יש להזכיר דברי השו"ע ביר"ד סי' ב' סע' ה':

"מומר להכעיס אפי' לדבר אחד וכו' או לחלל שבת בפרהסיא דינו כעכ"ם".

(על חומרת הדין והמשתמע מכך דנו האחרונים אם זהו דוקא בפרהסיא. ומהי פרהסיא לענין זה וכמו"כ אם זהו דין דאורייתא או דרבנן, רוב תשובות הפוסקים בשו"ת התייחסו בעיקר לשאלת נגיעתם ביין אם מנסך או לא; תשובה ארוכה ומסכמת בענין זה כתב הגר"ע יוסף נר"ו בשו"ת יביע אומר חלק א' סימן י"א מיר"ד.

וע"ע להמנחת יצחק ח"ג סי' עג בנוגע למיין הכשר לחנות הפתוחה בשבת).

לכאורה משמע מדין זה שאין אנו מתירין להשתתף עם העבריינים ולהתרחק מהם ומהמונם. אלא שמוכרחים לומר שיש להתייחס למציאות בת ימינו קצת אחרת, וכבר כתבו שצריך לקרבים ולחזקם בעבותות של אהבה.

1. סעיף לחוק ההונאה בכשרות מדגיש: הרבנות בבואה ליתן הכשר תתייחס לכשרות המזון בלבד. זוהי הערה כללית שבד"כ אינה באה לידי ביטוי בפועל.

צא וראה אשר כתב הרמב"ם בסוף איגרת השמד (עמ' נט במהד' החדשה) וז"ל:

"וגם כן אינו ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאס אותם אלא לקרבם ולזרזם בעשיית המצוות. וכבר פרשו ז"ל: שהפושע שפשע ברצונו, כשיבוא לבית הכנסת להתפלל מקבלין אותו, ואין נוהגין בו מנהג בזיון, וסמכו אותו לדברי שלמה ע"ה: "לא יבוזו לגנב כי יגנוב" – לא יבוזו לפושעי ישראל שהן באין להתפלל בסתר ולגנוב מצוות". עכ"ל.

והמהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה חיר"ד סי' נ' בנוגע לאסור היין שאינו אלא אם חלל שבת בפרהסיא כתב בין היתר: "...ומה גם כעת בזה"ו שהדור פרוץ מרובה, אין להרחיקם כ"כ ולדחותם בשתי ידיים חלילה שלא יפקרו טפי, ויותר טוב לקרבם מזרוע'..."

והוסיף שם בשם היעב"ץ: "מה שהיה מסביר פנים למגלחי זקנם בתער משום שהדור פרוץ ויש לחשוש שיצאו לגמרי מן הדת ועל"י התקרבות והסבר פנים הם מתביישים ואינם פורקים עול לגמרי..."

והוסיף בתשובתו הגר"ע יוסף שליט"א: "וידעתי בני ידעתי שיש מחלוקת גדולה בדורות האחרונים בשיטות אלו, וצריך לזה חכמה גדולה וסייעתא דשמיא לכל רב בעירו, ומר באתריה הישר בעיניו יעשה, לגדור גדר ולעמוד בפרץ, ולכלכל דבריו במשפט, והיה ה' עם השופט".

כתבתי הקדמה זו בקצירת האומר להראות חומר הענין מלפסוק בסכינא חריפא.

ובפרט שצריך להשתדל לתקן מה שאפשר וראיה לכך (הביאה הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באג"מ י"ד א' סי' נג), מהגמ' בסוטה דף מח ע"א:

א"ר יוסף זמרי גברי ועני נשי פריצותא. זמרי נשי ועני גברי כאש בנעורת. למאי נפ"מ? לבטולי הא מקמי הא".

וכתב על כך רש"י: "אם אין שומעין לבטל שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת".

וכתב על כך הרב זצ"ל: "מפורש שעל בית הדין יש חיוב לתקן מה שאפשר שלא יעברו איסור שיותר חמור, אף שיניחום לעבור באופן הקל, ע"ש.

ג. חידושו של האג"מ בשעת הדחק:

אחר כל זה ברצוני להעלות בפני רבותי נקודה שדן בה האג"מ שם בסי' נד. האם ניתן לסמוך על יהודי מחלל שבת וכו' ולומר קים לי בגוה שאינו משקר ולהחזיקו כנאמן באיסורין.

2. חלק מהמקורות נלקטו מדברים שבע"פ מאת הרב י. לאו שליט"א רבה של ת"א יפו.

היסוד לזה בגמ' כתובות דף פה ע"א שהאמין רבא לבת רב חסדא לומר על אשה אחרת שהיא חשודה על שבועה והיפך שבועה על שכנגדה שישבע ויטול. ובהמשך הגמ' בהקשר לענין אחר "אמר רבא בת רב חסדא קים לי בגווה ומר (רב פפא) לא קים ליה בגוויה".

ואי אפשר לומר שהאמין רבא לאשתו יותר מרב פפא שמוחזק בחסידות בודאי. ורש"י פירש קים לי בגווה "דלא משקרא" ובהבדל מרב פפא צריך לומר **כהתוס'** שהיה רב פפא קרובו של התובע או הנתבע ובכה"ג לא נאמן אפי' לשבועה.

והמאירי כתב בצורה שונה:

"וככל שהדיין יודע בודאי ובבירור שהוא יכול לסמוך עליו והרי זה **כידיעת עצמו**, הא כל שאין ברור לו בכך אינו עושהו חשוד ע"פ ע"א ואפי' היה העד גדול שבגדולים לא נאמר דבר זה אלא בדין קים לי בגוויה שהוא כידיעת עצמו". עכ"ל.

ובכיוון זה של המאירי הלך גם באג"מ, ופירושו כשיודעים באדם שאינו משקר מצד שהוא ירא ה', צדיק וחסיד, ולכך יש להאמינו, אינו כלום כל זמן שהוא יחיד שהרי התורה נתנה גבול שאף משה ואהרן אין נאמנים ביחידי דיני ממון וכו'.

"כי אינו מכיר טבעו ומדותיו בעצם רק מצד חזקתו.

אבל אם מכיר את האיש מצד טבעו ומדותיו שניסהו הרבה פעמים וראה שאינו משקר **אין זה מצד נאמנות** אלא הוא כראיה ממש (לפלא שלא ציין להמאירי). כיון שהוא מידיעה עצמית שיודע ומכירו שלא מצד חזקתו".

ואפשר להוסיף שלכן כתבו רש"י ור"ן על בת רב חסדא שהיא אשתו של רבא ומה באו לאשמועין וכי יש בזה חידוש דין אלא ודאי שכשיודעו ומכירו הכרה פנימית כבני משפחה ממש יש בזה ידיעה עצמית שלא מטעם גדר נאמנות. וכן בהמשך הגמרא בעובדא של ר"פ ואבא מר בנו.

ואפילו לשיטת הגאונים והר"ף על אתר שכתבו שבזה"ז אין דין קים לי בגוויה, מסתבר שהוא רק בדיני ממון ולא באיסורים.

ולכן בדין המיוחד שדן בו האג"מ בדבר לסמוך על בתו שהיא אינה שומרת תר"מ במה שאומרת לו שמאכילתו מאכלים כשרים, באיש זקן וחלוש הסמוך על שולחן בנו.

ובמקום אחר ביר"ד חלק ג' סי' מג כתב הרב פיינשטיין בדין נאמנות של אינו שומר תר"מ אך מחזיקים אותו לאינו משקר, אם נאמן באיסורים.

ושם מורה על חידושו הנ"ל בדין "קים לי בגוויה" אלא שהדגיש שם שכל הדין הזה של היכרות וידיעה עצמית לאחר הבחינה הינו דוקא בסתם ישראל שיש לו חזקת צדקות הוא חזקה שאף נגד תאוות אחרות לא יעבור איסורין אבל לסמוך על מי שאינו משקר מצד טבעו לא מצד יראת ה' הגם שעתה אינו משקר ודאי לא שייך לומר

חזקה, כי הרבה פעמים משנה האדם את טבעו בעצמו בהשפעת אחרים ומצד תאוות אחרות.

אלא רק באב את בנו ואיש את אשתו שהידיעה היא תמידית וגם היתר זה אינו אלא באנשים חלושים ובשעת הדחק.

ד. משגיח קבוע

מתוך כך אפשר לומר בהחלט אין שעת הדחק ראייה ולדחות כל נסיון להשוות הפסק הנ"ל למציאות שלנו.

אלא שצריך לזכור שכל הפסק של האג"מ הוא בנאמנות בלא כל קשר לקיומו או אי קיומו של המשגיח, והרב בעצמו בסוף התשובה הנ"ל כתב אחרי שבעל החנות אינו שומר תר"מ אינו נאמן צריך שיחזיק אצלו משגיח כשרות קבוע. וכמ"כ כתב הרב סורוצקין זצ"ל בשו"ת "מאזנים למשפט" בדבר איטליז שהרע נאמנות שהחזיקו בו להסיר נאמנותו עד שיעמיד משגיח קבוע אצלו.

אם כן שמא בנידון דנן אפשר יהיה לדון אחרת ולקולא הרי המשגיח נמצא כל ימות השבוע והוא עורך התבשילים לפני שבת ע"ג האש גרופה וקטומה ומוכר האוכל בשבת הינו אינו יהודי והמקום הזה נמצא במקום שומם על הדרך באמצע המדבר ובין כה וכה האנשים המזדמנים לשם מזמינים מקום מאמצע השבוע ואין לחוש לאורחים באקראי.

סיכום:

סיכום דוקא ולא מסקנא, שהרי קטנתי מלדון בפני רבותי בענין כל כך סבוך, אולם הנסיון של אחרים והמעט שלי הוכיח שככל שעוברים הימים אפשר לדרוש יותר ויותר הקפדה על עניני כשרות ושבת וכמובן הכל במסגרת ההלכה תהא "נוקשה" ככל שתהא, ובפרט שיש ענין לתקן ככל שרק ניתן כפי שהראינו לעיל.

וצריך לזה סייעתא דשמיא גדולה למצוא חן וחסד בעיני אלקים ואדם. והיה ה' עם השופט.